

vda, že vzhľadom k veku už jeho hlas v „štúdiách fašizmu“ nie je tak silný, ako býval, a niekoľko rokov nič prevratné nepublikoval.

Kniha *Fascism without borders: Transnational Connections and Cooperation between Movements and Regimes in Europe, 1918–1945* tak nevyšla z tieňa „obyčajných“ konferenčných zborníkov, ktoré sa kvôli systému hodnotenia publikácií tvária ako kolektívne monografie. Napriek všetkej snahe editorov napísať „všeobjímajúci“ úvod, ktorý by dal knihe koncepciu, ide len o súhrn príspevkov rôznej kvality k náhodným témam, ktoré sa nejakým spôsobom dotýkajú problematiky medzinárodnej a cezhraničnej spolupráce fašistických či antifašistických hnutí. Napriek tomu túto publikáciu netreba zatracovať. Ide o jednu z prvých prác v oblasti, na ktorú sa väčšina „fašistológov“ momentálne začína sústreďovať a ktorá bude bezpochyby „horúcou témou“ budúceho výskumu fašizmu. Priniesla niekoľko zaujímavých a podnetných pohľadov a svojím spôsobom naznačila smer, akým sa historiografia v tejto špecifickej oblasti môže ďalej vyvíjať.

Jakub Drábik
Historický ústav SAV

CHODĚJOVSKÝ, Jan (Ed.). *PAŘÍŽ 1919. Mírová konference očima poradců československé a polské delegace*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2017, 472 s. ISBN 9788074222702.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2019.67.2.10>

Pre životné záujmy Československa a Poľska, dvoch nástupníckych štátov utvorených po rozpade habsburskej monarchie, predstavovala Parížska mierová konferencia v roku 1919 kľúčový význam. Komplikovaný proces politickej rekonštrukcie strednej Európy pod taktovkou dohodových veľmocí si vyžadoval, aby súčasťou delegácií účastníckych štátov boli aj početní odborníci z rôznych vedných odborov. Archivár a historik Masarykovho ústavu a Archivu Akadémie vied Českej republiky Jan Chodějovský obohatil pramenné spektrum k problematike účasti vedcov na parížskych rokovaniach o edíciu ego-dokumentov. Publikovanie denníka Adolfa Černého doplneného o korešpondenciu Václava Viléma Štecha a Kazimierza Nitscha má podľa zámeru editora napomôcť pri skúmaní procesu formovania politických rozhodnutí a mechanizmu samotných rokovaní z pohľadu účastníkov, ktorí pôsobili v zákulisí „veľkých“ politických dejín. Pridanou hodnotou sú dobové svedectvá týkajúce sa bežného života odborných poradcov československej a poľskej delegácie a spoločenskej atmosféry panujúcej v centre svetovej diplomacie. Na výbere textov, tvorbe medailónov a spracovaní poznámok k súboru listov poľského jazykovedca K. Nitscha s manželkou Anielou Gruszeckou sa podieľali pracovníci krakovskej inštitúcie Archiwum Nauki Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności Tomasz Skrzyński a Marcin Maciuk. Poľský jazykový variant obsahuje aj edičná poznámka a biografické portréty pôvodcov dokumentov.

V úvode edičnej poznámky J. Chodějovský oboznámil čitateľov s prehľadom memoárovej literatúry, odborných prác, edícií dokumentov úradnej i osobnej povahy a osob-

ných fondov (s dôrazom na českú a poľskú provenienciu), v ktorých sa vyskytuje tematika pôsobenia vládnych expertov na parížskych mierových rokovaníach. Editori boli nútení uverejniť korešpondenciu v samostatných oddieloch podľa odosielateľov. Spájať listy s odpoveďami chronologicky a podľa obsahovej súvislosti totiž nebolo možné v dôsledku chaoticky fungujúcich poštových služieb po vojne. Ich cieľom bolo zachovať čo najväčšiu autenticnosť dobových dokumentov s minimálnymi gramatickými a pravopisnými zásahmi. Vedecké a publicistické príspevky zmieňované v denníku a oboch súboroch listov sú v poznámkach pod čiarou opatrené bibliografickými údajmi. Editor mohol v poznámkach upozorniť aj na archívne uloženie expertných prác J. Černého, ktoré je možné identifikovať v jeho denníkových zápiskoch. Zoznam Černého parížskych elaborátov s ich datovaním a uložením tvorí súčasť monografie Zdeňka Váchu *Žádám Vás jako vynikajícího odborníka...* (Praha 2013).

Rukopis „parížskeho“ denníka Adolfa Černého obsahuje záznamy od 6. januára 1919, keď z Prahy odcestovala prvá časť čs. delegácie, po 12. september, deň oficiálnej rozlúčky pred odchodom z francúzskej metropoly. Slavista Černý venoval v denníku najviac priestoru problematike Lužických Srbov, ktorá predstavovala hlavný predmet jeho odborných aktivít. Zaoberal sa nielen vypracúvaním memoránd a novinových článkov pre potreby československej delegácie, ale do činnosti lužickosrbského národného hnutia aj aktívne zasahoval (súčasťou denníkových záznamov sú aj prepisy korešpondencie s ich vedúcimi predstaviteľmi). Rozhodujúce postavenie Edvarda Beneša v rámci delegácie je zreteľné z Černého poznámok z priebehu schôdzí, na ktorých minister zahraničia referoval o vlastnej diplomatickej taktike a obsahu vystúpení pred dohodovými politikmi. Problematiky Slovenska a Slovákov sa Černý dotkol v súvislosti s politickými činiteľmi pôsobiacimi v Paríži a s československo-poľským územným sporom o Oravu a Spiš, ktorý tvoril integrálnu súčasť riešenia tešínskeho konfliktu. Okrem generálneho tajomníka delegácie Štefana Osuského, ktorý Černému vypomáhal pri presadzovaní lužickej agendy v diplomatických kruhoch a tlači, je v denníku venovaný väčší priestor ministrovi vojny ČSR. Denníkové zápisky poznačené charizmom osobnosti Milana Rastislava Štefánika rozširujú pramene osobnej povahy, aké zanechali ďalší „očarení“ členovia československej delegácie (Karel Kramář, Hanuš Jelínek, nie však Rudolf Kalhous či Beneš). V denníku sú zaznamenané aj Černého dojmy zo stretnutí s viacerými osobnosťami spätými s československým zápasom za nezávislosť, napr. s historikom Ernestom Denisom a diplomatom Julesom Cambonom.

Druhý oddiel edície tvorí súbor 36 listov, ktoré si navzájom písali historik a teoretik umenia Václav Vilém Štech s manželkou Alexandrou za obdobie 4. marec – 7. jún 1919. Václav V. Štech, člen múzejnej sekcie ministerstva školstva, bol povolaný do poradného zboru československej delegácie k problematike reštitučných nárokov vzťahujúcich sa na kultúrne pamiatky. Keďže táto oblasť bola primárne spojená s procesom uzatvárania mierovej zmluvy s Rakúskom, nemal tento vynikajúci znalec starej Prahy počas jarných mesiacov mnoho pracovných povinností. Zo skratkovitých poznámok k činnosti československej delegácie zaujmú postrehy o malej vzájomnej prepojenosti jednotlivých jej členov a obrovskej pracovnej vyťažnosti Edvarda Beneša. Václav V. Štech v listoch zaznamenal aj napätie medzi členmi predvojnovy českej kolónie a ľuďmi spojenými s Benešovou odbojovou činnosťou. Každodenný život odborných poradcov zväčša pre-

biehal v uzavretom mikrosвете hotela Lutetia. Ako vnímavý pozorovateľ parížskeho spoločenského života a umeleckej scény Štech registroval (po prvotnom očarení) nedostatok spoločnej viery v budúcnosť, prameniacej z ničivých následkov vojny, finančnú vyčerpanosť krajiny, anarchistické tendencie v umení. Značná časť vzájomnej korešpondencie s manželkou je venovaná praktickým existenčným záležitostiam (zásielky nedostatkového tovaru do Prahy a poštových známok určených na predaj do Paríža).

Editovaná korešpondencia profesora Jagelovskej univerzity Kazimierza Ignacyho Nitscha s manželkou Anielou Gruszeckou-Nitschowou je datovaná 5. februárom až 11. májom 1919. V častiach korešpondencie venovaných neprívatným záležitostiam sa K. Nitsch, expert pre jazykové a etnografické otázky, zaoberal predovšetkým fungovaním poľskej Kancelárie kongresových záležitostí v Paríži. Všimol si odlišný prístup jednotlivých dohodových štátov k poľským územným nárokom aj rôzne názorové prúdy k tejto problematike panujúce v poľskej delegácii. Nitsch mal rezervovaný postoj k projektu „veľkého Poľska“, ktorý presadzoval vedúci delegát Roman Dmowski. Okrem prednášok pre odbornú verejnosť a písania memoránd (napr. o etnograficko-geografických pomeroch na Orave a Spiši) nadväzoval v meste nad Seinou vedecké kontakty, ktoré mali napomôcť pri presadzovaní poľských záujmov. Spisovateľka Aniela Nitschová bola pri politicko-spoločenských témach, rozoberaných v korešpondencii, manželovi rovnocenným partnerom. V listoch odosielaných z Krakova – strediska poľských snáh o integráciu Oravy a Spiša – prezentovala poprevratové udalosti na týchto územiach ako mocenský zápas Čechov o ovládnutie poľského ľudu. V Nitschových úvahách týkajúcich sa mierového kongresu môžeme nájsť niekoľko styčných miest, ktoré ho spájali s jeho československými náprotivkami. Podobne ako Adolf Černý sa zaoberal citlivou otázkou pracovnej etiky vedca zapojeného do politických služieb. Černý kritizoval členov československej delegácie za vypracovanie mapy Tešínskeho Sliezska skresľujúcej etnografické pomery na tomto spornom území. Nitsch zasa riešil dilemu ako skĺbiť vyhotovenie mapy poľských dialektov s oficiálnymi požiadavkami na východné hranice štátu. Obaja od vedúcich predstaviteľov dohodových veľmocí očakávali prirodzené pochopenie pre územné nároky Poľska, resp. Československa. (A pri oboch môžeme sledovať skorú stratu počiatočného optimizmu). Nitsch aj Václav V. Štech kritizovali skorumpovanosť francúzskej tlače, ktorá poškodzovala záujmy práve ich domovských krajín. Svoje parížske pôsobenie pocítovali ako nevyužitie ich profesionálnych schopností.

Výberová bibliografia k činnosti delegácií jednotlivých štátov na parížskej konferencii obsahuje memoárovú literatúru, edície prameňov osobnej a úradnej povahy, ako aj štúdie publikované po roku 1970, keď vyšiel rozsiahly súpis literatúry k tejto problematike od Maxa Gunzenhäusera. Zo slovenských autorov sú okrem člena expertnej časti čs. delegácie Fedora Houdeka zaznamenané práce siedmich historikov (v prípade Mariána Hronského je uvedená monografia *Boj o Slovensko a Trianon 1918 – 1920* namiesto novšej a komplexnejšej poňatej publikácie *Trianon. Vznik hraníc Slovenska a problémy jeho bezpečnosti 1918 – 1920* z roku 2011). Menný register obsahuje stručné biogramy všetkých osôb uvedených v tejto precízne pripravenej edícii.

Erik Dulovič
Štátny archív v Košiciach